

MÜNTEFİK (Benî Müntefik)
(بنو المنتفك)Benî Ukayl'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabilenin adı Müntefik b. Âmir b. Ukayl b. Kâ'b b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekir b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Kâ'b (Hasafe) b. Kays b. Aylân'dan gelir. Müntefikler'i içine alan Benî Ukayl önceleri Yemâme'nin güneybatısında yaşıyordu. Daha sonra anlaşmazlığa düştüğü Benî Tağlib tarafından bu bölgeden çıkarılıp Kuzey Irak'a sürüldü ve oraya yerleşti. Bunlar Dicle ve Fırat nehirleri arasında dolaşmakla beraber genelde Bağdat, Basra ve Kûfe şehirlerinin kurulduğu bölgede oturmuşlardır; kabilenin bir kısmı Mağrib'e gitmiş, Fas ile Merakeş arasında yerleşmiştir.

Benî Müntefik ileri gelenlerinden Rebî b. Muâviye, Mutarrif b. Abdullah b. A'lem ve Enes b. Kays, Medine'ye elçi olarak geldiklerinde müslüman olup Resûlullah'a biat ettiler. Hz. Peygamber de bu kişiler aracılığıyla kabile mensuplarına gönderdiği bir mektupla suyu ve hurması bol Benî Ukayl'e ait Akik arazisini namaz kılmaları, zekât vermeleri ve söz dinleyip boyun eğmeleri şartıyla kendilerine tahsis ettiğini bildirdi. Bu üç kişi dışında Benî Ukayl ve Müntefik kabilelerini temsilen Ebû Rezîn Lakit b. Âmir ve Nehik (Nüheyk) b. Âsım da Medine'ye geldi. Resûl-i Ekrem ile bir sabah namazından sonra görüşen heyet lideri Lakit b. Âmir namaz kılmak, zekât vermek, müşriklerden ayrılmak, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere hem kendisi hem kavmi adına ona biat etti. Lakit b. Âmir, Hz. Peygamber'e iman, âhiret, müminlerin vasıfları, Allah'ın varlığı ve gaybî ilimlerle ilgili bazı sorular sordu; bunları cevaplandıran Resûlullah, bu arada yine bir sorusuna karşılık olarak babasının yerine hac ve umre yapabileceğini söyledi (İbn Sa'd, I, 302; V, 518).

Kabile mensupları hakkında Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevî dönemleriyle ilgili fazla bilgi bulunmamakta, sadece Amr b. Muâviye b. Müntefik'in Siffin Savaşı'na katıldığı ve Muâviye zamanında İrmîniye-Azerbaycan valiliği yaptığı, yine bu kabileden Abdullah b. Muâviye'nin Muâviye devrinde Merv ve Ahvaz, Abide b. Kays'ın I. Yazid döneminde İrmîniye valisi olduğu bilinmektedir. Meşhur şairlerden Cehm b. Avf da Müntefik'tendir. Benî Müntefik lideri Asfar 382 (992) yılında Karmatîler'e karşı savaştı ve onları kesin bir yenilgiye

uğrattı. 558'de (1163) Halife Müstencid-Billâh yanısı olarak Hille'ye giren Benî Müntefik kuvvetleri şehri işgal edip çok sayıda kişiyi öldürdüler. Benî Âmir'in Basra'ya saldırmasına engel olmak için Müntefik ve Hafâce kabileleri Vali Muhammed b. İsmâil'in yardımına geldi, fakat Benî Âmir tarafından mağlûp edildi (588/1192).

XVII-XIX. yüzyıllarda Bağdat-Basra arasındaki topraklarda yoğun biçimde yaşayan Benî Müntefik bölgedeki Âl-i Bû Muhammed ve Benî Lâm gibi kabilelerle beraber siyasî açıdan önemli bir konumda olmuştur. Kabile genellikle, bölgeye gönderilen Osmanlı beylerbeyi ve valilerine bağlı kalmakla birlikte mahallî gücü elinde bulundurdu, Osmanlı idarecileri de bölgede asayişin temini açısından Benî Müntefik'in gücünü dikkate almaya çalıştı. Benî Müntefik kabilesi şeyhleri Sünnî Sa'dûn ailesinden gelmekle beraber halkın önemli kısmı Şîî idi. XVII. yüzyıl başlarında Sa'dûn ailesiyle Basra'ya hâkim olan Efrâsiyâb ailesi arasında evlilik yoluyla kurulan dostluk, 1034'te (1625) İranlılar'ın Basra'yı kuşatması sırasında Benî Müntefik'in Efrâsiyâb ailesiyle birlikte şehri savunmasında kendini gösterdi. Daha sonra Şeyh Mâni' es-Sa'dûn Basra'yı ele geçirdi (1106/1694) ve şehir 1109'a (1697) kadar Benî Müntefik'in idaresinde kaldı. Halil Paşa'nın Basra valiliği sırasında Şeyh Mâni'in oğlu Megâmis isyan ettiyse de (1120/1708) Bağdat Valisi Hasan Paşa'nın yardımıyla bu isyan bastırıldı. Bağdat'ın memlûk idaresinde bulunduğu 1750-1831 yılları arasında da Benî Müntefik bölgede denge unsuru oldu. Benî Müntefik aşiretleri Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü Vehhâbîlik karşıtı siyasete destek verdi. 1213'te (1798-99) Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın kethüdâsı Ali Paşa kumandasında Dir'iye üzerine gönderdiği, ancak Hüfûf yakınlarında mağlûp edilen orduda çok sayıda Müntefik mensubu vardı.

XIX. yüzyılın ortalarına doğru Benî Müntefik aşiretleri mahallî gücünün zirvesine ulaşarak Semâve, Şattûlarab, Kût ve İran sınırı arasındaki bölgeyi kontrolü altına aldığı gibi Irak'ın güneyindeki toprakların vergi gelirlerini de elinde bulunduruyordu. Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçi siyaseti karşısında Benî Müntefik'in bölgedeki gücü azalmaya başladı ve 1854'te Şeyh Mansûr es-Sa'dûn, Semâve'nin Osmanlı idaresine geçmesini kabul etmek zorunda kaldı. 1856'da Sükuşşuyûh Benî Müntefik'ten alındı. 1861'de Şatra ve Kal'atüsâlih arasındaki topraklar Benî Müntefik'in elinden çıkmış bulunuyordu. Bundan sonra

Benî Müntefik yöneticileri arasında Osmanlı hâkimiyetine karşı izlenecek tutum konusunda anlaşmazlık çıktı. Sa'dûn ailesinden Nâsır Paşa, Osmanlı yönetimiyle birlikte hareket ederken Mansûr Paşa ve oğlu Sa'dûn muhalefet yolunu seçti. Nâsır Paşa, Midhat Paşa tarafından önce Müntefik sancağı mutasarrıflığına ve 1875'te Basra valiliğine getirildi. 1903 yılında Müntefik aşiretlerinin başına geçen Sa'dûn b. Mansûr, Osmanlı yönetimi tarafından Halep'e sürgün edildi ve 1911 yılında burada öldü. I. Dünya Savaşı'nda Benî Müntefik, 1915'te Amâre İngilizler'in eline geçinceye kadar Osmanlı ordusunu desteklemeyi sürdürdü. Benî Müntefik'e mensup Abdülmuhsin Sa'dûn Irak'ta birkaç defa vekil, iki defa da başbakan olarak görev yaptı.

XX. yüzyıl başlarından itibaren Benî Müntefik, elindeki toprakları ve buna bağlı olarak mahallî gücünü önemli ölçüde kaybetti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Müntefik toprakları özellikle bazı aşiret isyanları ve kanunsuzluklarıyla meşhur oldu. 1929'da Müntefik Arazi Komisyonu kurularak meselenin çözümü için çaba gösterildiyse de İngiliz manda yönetiminin gayretlerine rağmen olumlu bir sonuç elde edilemedi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 301-302; V, 518; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 293; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 12; İbn Abdürabbih, *el-İkdû'l-ferid*, II, 38-39; Hemdânî, *Şifâtü Cezireti'l-'Arab* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1413/1993, s. 177; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 290-291, 469; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 138-141; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, XII, 80; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, III, 63-65; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 301; S. H. Longrigg, *Four Centuries of Modern Iraq*, Oxford 1925, bk. İndeks; Abbas el-Azzâvî, *'Aşâ'irü'l-'Irâk*, Bağdat 1365/1937, I, 8, 145, 149, 150, 200, 374, 384; III, 193, 246, 268; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Kahire, ts. (Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye), s. 349-364; Abdülaziz Süleyman Nevvâr, *Târîhu'l-'Irâkı'l-hadis*, Kahire 1388/1968, s. 152-153, 176-177, 183; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 522; Ömer Rizâ Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 1144; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâ'iku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 312; Muhammed b. Halîfe b. Hamed en-Nebhânî et-Tâî, *et-Tuhfetü'n-Nebhâniyye fi târihi'l-Cezireti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 365-483; Gökhan Çetinsaya, *Ottoman Administration of Iraq: 1890-1908* (doktora tezi, 1994), University of Manchester, s. 154-155, 197-207; Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti: Vehhabî Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, Ankara 1998, s. 4, 5, 29, 31, 63, 90, 95, 99, 130, 150; G. Levi-Della Vida, "Müntefik", *İA*, VIII, 807-808; a.mif., "al-Muntafik", *EP* (İng.), VII, 582; P. Sluglett, "al-Muntafik", a.e., VII, 582-583.

